

GRACZA REZSŐ ORVUL MEGGYILKOLT SZABADSÁGHARCOS TISZTEK NYOMÁBAN

Az unokák kedvéért kutatja az ősöket

Íratlan törvény, mindenhová eljut az újság. Oda mindig, ahová nem kellene. Egyszer-egyszer oda is eltalál, ahová éppen való. Beleöltöttem a nyelvemet én is a múlt század legvégén – 1998. március 14-én – a Mórahalom központjában 1912-ben fölállított honvédemlék legendájába, és eljutottam Laposjárásig. Az egyértelmű volt előttem, hogy azért állították a mórachalmi útelágazásba, a régi Nagyszeged Alsóközpontjába, mert a tethely is ugyanannak a Nagyszegednek alsótanyáihoz tartozott, és többen megfordulnak itt, mint amott, de fönnakadtam azon a tudományos érvelésen – Inczei Géza helynévgyűjteménye is ezt erősítette –, hogy a Mérges és Ruzsa között elterülő Honvéderdő arról kapta a nevét, hogy Gracza Antal és Záhony István szabadságharcos honvédtisztet ott verték volna agyon.

Le van írva, aki hiteles forrásra akar hivatkozni, mind ezt ismételte. Honvéderdő és Laposjárás között azonban akora a távolság, aki ott keresné a nagyon galád cselekedet színhelyét, soha meg nem találná. Ellenben térképen is meg van jelölve a Ruki erdő melletti járásföldön. (A mai embernek már ide is magyarázat kell: a baromjárás. A legelőn.) Hóttasfák néven említi Bálint Sándor szótára is: „emlékfák Mérges közelében, ahol Gracza és Záhony honvédtiszteket a Szabadságharc után orvul megölték”. Ruzsa tanyavilágának átmérője azonban a 18 kilométert közelíti, és nagyobbik része Mérgessel határos, ez a meghatározás, bármennyire pontos is, önmagában szintén kevés az útbaigazításra.

Összefoglalás

Szabadcsapatot szervezett az 1848–49-es szabadságharc idején Gracza Antal Hont vármegye bozói járásának szolgabírája, régi barátjával, Záhony István lámi tanítóval. A gerilla-csapatok sorsa, hogy szétmállanak, mire a csaták véget érnek, menekülniük kellett nekik is. Akárhová fordultak – Madách Imrénél se, de a kecskeméti Hajós Józsefeknél se találtak menedéket –, végül úgy határoztak, ahogy Rákócziékat befogadták a törökök annak idején, oda mennek ők is. Miután lovaikat is elvették a halasi vadászok, Kötöny pusztán fölfogadták fuvarosnak Gáspár Mihály csószot, hogy Újvidékre szállítsa őket. Teljes napig várakoztatta őket, miközben összeszövetkezett három juhással, Lefánti Illéssel, Zsemberi Czifra Istvánnal és Meskó Jánossal. Minden menekülő az éjszakát szereti legjobban, ki volt csinálva, hogy a hatóles útról letérve fölborul majd a kocsí, éjnek évadján nem mehetnek tovább. András napján történt mindez, november legvégén már hideg szokott lenni, Graczát a kocsidekban érte utol az álom, Záhony pedig a pusztta földön vackolt meg magát

nak. Gracza Antalt nemcsak az álom érte el, de a halál is, ott fojtotta meg a három kapcabetyár, Záhony István viszont menekülni próbált, arrébb verték agyon. Ami pénzt náluk találtak, elvitték, tetemüket pedig otthagyták. A tanyai tisztesség nyárfákat ültetett a gyilkosság helyén, később ezeket váltotta föl a nemzeti kegyelet nyolc tölgyfával. Teltek-múltak az évtizedek, elmúlt a száz év is, meg több is, amíg végül *Dönczi András* szegedi asztalos keze munkájával egy kifagott tölgyfa emlékművet is állítottak oda. Le is fényképezte fotóriporterünk annak idején.

Jöttek Graczaék

Nagyharangként kondult meg a hír az Amerikába átgyökeresedett *Gracza Rezső* szívében. Több leszármazott is nyomozott már utánuk a százötven év alatt, volt, akinek sikerült majdnem minden fontos adatot összegyűjtenie, de az évek azokat is feledésbe merítették. A lényeg: jelentkezett ez a Gracza, és további részletek után kutatót. Aztán jött az e-mail hír: nyolcvannégy éve ellenére átkelt az óceánon, és már itthon is van.

Ezt teszi a szülőföld hívó szava. Haptákban ültem egészen éjfélig, várván a telefont. Egy kumma szó nem sok, annyi se érkezett. Másnap hajnalban aztán megcsörrent, megérkeztek rendben, meg is szálltak, de föltehetően mellényúltak, mert állandóan foglaltat jelzett a készülék. Hatalmas útbaigazítás következett, át kellett távirányítással kormányoznom a Royal Szállóból a Somogyi-könyvtárba. Legföljebb kétszáz méter a távolság, igaz, utcakeresztezéssel együtt. Aki olyan messziről érkezik Szegedre, annak ez a távolság már nem a legegyszerűbb. A Vasváry-gyűjtemény kezelőjével, *Kóráss Mária*val is alukuban van, néhány fontos adatban tőle vár útbaigazítást. Ott találtam rá egy óra múlva.

Mariika kedves volt, mindenben

Gracza Rezső a tölgyfa emlékművel

FOTÓ: GYENES KÁLMÁN

rendelkezésére állt, tíz óra után már indulhattunk Mórahalomra. Itt meg *Magyarné Rozika* aranyossága sugárzott rá: az ipolysági levéltárig jutott el a kutatásokban, ott aztán el is akadt. Röpké kis interjú készült a följújtott honvédemlékmű előtt a helybeli kábeltevő számára, aztán futottunk Mérgesen át Laposjárásra. Azért erre mentünk, mert innen tudtuk az utat.

Csak hittük, hogy tudjuk. Annyi lakatlan tanya talán sehol sincsen, mint ezen a vidéken, időbe tellett, mire rátaláltunk *Kopasz Imréné*re. A feleség, született *Varga Ilona* el is jött velünk, hogy valóban megtaláljuk, ahol pedig hét évvel ezelőtt jártunk már.

Áthelyezték ezt is

Kopaszné itt született, de csak any-

nyit tud az esetről, hogy embereket gyilkoltak meg itt, hetet talán, vagy nyolcat is, de hogy mikor, és kiket, azt nem tudja. Az egykori nyolc tölgyfából hetet változatlan épségben megtaláltunk most is – a nyárfákat cserélte el a még hálásabb utókor –, de a derék asztalos munkájának csak hült helyét találtuk. Azt mondta Kopaszné, pár évvel ezelőtt bevitték a faluba, a tanácsháza előtti parkban állították föl. Dacolnak az évekkel a nevek, tanácsházának mondja most is, ami egyébként polgármesteri hivatal már. Nekem is kéne dacolnom az idők múlásával, de nehezemre esik. Megértem, hogyne érteném meg, praktikusság van abban, hogy ne kelljen minden évben ide kijönniük az iskolásoknak ünnepelni, inkább bevitték az emlékfát. A baj csak az, hogy más szempon-

tok is lehetnek. Ha végre már ott is volt jel, ahol a hatalmas galádság megtörtént, akkor azt – vélem én – meg kellett volna hagyni ott. És ha a falunak szüksége volt másra, a tagadhatatlan praktikusság miatt, állíthatott volna magának. Vagy tehetne ide másikat.

Elkészítettük a szinte kötelező fényképeket, aztán mentünk be a faluba. Primitív tesztpróbának vetettem alá öt vagy hat diákorú fiatal. Körülbelül száz méterre az emlékoszloptól kérdeztem őket, ugyan merre találnánk meg az egykori madzagvasúti állomás előtti fatelep helyére telepített új parkban. Mintha hontentottál kérdeztem volna, úgy néztek rám. Halványlila fogalmuk se volt róla!

A vélt áthelyezési célszerűség itt dőlt dugába.

Két parképítő munkást is kérdeztem, mit tudnak a két személyről. Hát azok, kérem, hazafelé mentek a háborúból, a hármasként lőtték őket, és ott is vannak eltemetve. Teljesen megfordult a világ. Nem hazafelé mentek, inkább hazulról menekültek, nem agyonlőtték őket, hanem agyonverték, és ott csak az egyiket temették el, azt is ideiglenesen. A szegedi kórházba szállították őket a téli havak elmúltával, boncolás után a szegedi sírkertbe temették.

Halászlé kötelező

Estébe hajló délután volt már, mire hazaértünk. Halászcárdába mentünk, bár azt mondta az öskereső, ő olyan nagyon nem is szereti a halászlét. A sok szálkája miatt. Filézett halból kértük, és annyira ízlett, még a tányérját is kitörülte utána. Csodálkozott, hogy ebben se zöltség, se sárgarépa nincsen, mégis finom. Amennyire tőlem tellett, elmondtam a receptjét, hátha meg akarja kínálni vele majd az otthoniakat is.

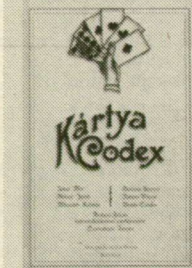
Hogy miért is kellett ide eljönnie? Második házasságából született fia ugyan semmit nem tud magyarul, de a két unokája elkezdett kíváncsi lenni a Gracza-ösökre. Olyan ez, mint az ölelkező rím a versben. A nagypapára az unokák kezdenek rímelni.

Mi mást tehetne egy messzire elbitangolt nagypapa? Ehhez kellett a helyszíni földérintés. Bár gépészmérnök, és a kinti magyarság fáradhatatlan kutatója, anatómiai pontossággal egyre több porcikájáról vannak pontos értesülései, ráadásul – ősi magyar módi – háromig számolva szokott nekirugaszkodni a fölállásnak, de állítólag nyolcvannégy éves is egyszer szokott lenni az ember. Ez a földadat még rá várt.

HORVÁTH DEZSŐ

Kártyakódex

„Aki nem tanul meg kártyázni, az boldogtalan öregember lesz” – írja a kártyaszaknyelvéről is ismert népszerű előadóművész, Korda György az idén megjelent Kártyakódex előszavában. A tenyérnyi kötet eredetije több mint száz éve, 1898-ban látott napvilágot, a mostani hasonmás kiadás. A könyv nemcsak a játékok szabályaival ismerteti meg olvasóit, hanem még a játékosok, sőt a gíbiczek lélektanával is foglalkozik, ezenkívül kártyás babonákat is felsorol.

„A kártya megnyugtató erejéhez szórakoztató voltához, ideggyógyító hatásához képest minden egyéb mulatság: a színház, a könyv, a társaságos élet egyszerű és jelentéktelen gyermekjáték. A kétségbeesett szerelmeit néha meggyógyítja a kártya, a beteg agyára a feledés fátyolát borítja, az ideges szemétől elűzi a rémképeket, melyek naphosszat kínozzák. A kártya orvosság, sőt jótétemény; elmésségei a legnagyobb gondolkodót is érdeklődésre bírják.” – olvashatjuk a kötetben. Az is kiderül belőle, hogy a világ legnagyobb elméi majdnem kivétel nélkül érdeklődtek a kártyázás iránt. Olyan neveket sorol fel a könyv, mint Széchenyi István, Liszt Ferenc, gróf Apponyi Albert, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor. Az egyes fejezeteket is ismert emberek írták: a tarokkot Jókai Mór, a tartlót Bródy Sándor, a skizt Mikszáth Kálmán.

Greco Krisztián: Isten hozott

Egy önmagát és közösségét elvesztő, majd újra megtaláló tinédzser története bontakozik ki a Szegváron született 29 éves Greco Krisztián Isten hozott című könyvében.

A Klein-napló egy titokzatos titkárnő irománya, mely arra emlékezik, ami majd csak ezután lesz. Mindenki mást olvas ki belőle, a falusiak többsége azonban úgy véli, hogy a saját haláluk időpontját jósolta meg benne – nem tudni, ki. Vagyis a Klein-napló egy halottaskönyv. Talán a múltban elkövetett, talán a jelenben és a jövőben megcső bűnökért, esetleg mindkettőért: ez a büntetés. A kétely, a bizonyta-

lanság, a nézeteltérések és az irracionális események sora, melyeket a szöveg rájuk szabadít. Sáraságban életre kelnek az árnyékok, „felkötik magukat” a kutyák, aztán holtukban mégis életet kölykeznek. Gyermek születnek steril apák-tól, akiknek a múlt árnyai adnak útmutatást. Fiatal lányok öszülnek meg csoportosan, egyik napról a másikra, és az emberek torka folyton száraz, szomjuk csillapíthatatlan.

Gallér Gergely gimnazista, a fantasztikus Klein Ede Egyet vezetője, megszállottan kutat-

ja a közös múlt csodáit, a falu védőszentjeinek örökségét, egészen addig, míg végül teljesen magára marad. El kell hagynia gyermekora helyszínét, hogy aztán visszatérjen kideríteni, mi történt, s miért. Felkutatja a csodákat, és hogy ő kicsoda.

A 2002-ben Bródy Sándor-díjat nyert, Pletykaanyu című könyv szerzőjének új regénye krimiszerűen örvénylik. A közelmúlt titkai megülik benne a jelent, átír-

ják emlékeinket, eltávolítanak és közel hoznak, elfednek és megmutatnak. Az Isten hozott egy önmagát és közösségét elvesztő, aztán újra megtaláló tinédzser története. Vagyis mindannyiunké. Vele kalandozunk, örömkönnünk, vágyainkat leljük meg benne, és józanító pillanataiban önmagunkra ébredünk.

(*Greco Krisztián: Isten hozott, Magvető Kiadó, 324 oldal, 2690 forint*)

fókusz

könyvárúház
TÖRZSVÁSÁRLÓI KÁRTYÁRA
7% KEDVEZMÉNY!

H-6720 Szeged,
Tisza L. krt. 34.
www.fokuszonline.hu

Telefon: (+36 62) 420-624
Fax: (+36 62) 424-789
e-mail: fokusz.szeged@ira.hu